

Квартальне опитування підприємств

№1 (1)
СЕРПЕНЬ 2002

- Керівники підприємств очікують покращання ділового клімату протягом наступних 6 місяців.
- Керівники малих підприємств менш оптимістичні в своїх очікуваннях, ніж менеджери великих компаній.
- Брак обігових коштів, податковий тиск та недостатній попит продовжують бути трьома найголовнішими перешкодами для виробництва.
- Вперше з 1998 року, несприятливий регуляторний клімат посів 4 місце серед перешкод для виробництва.
- Очікується, що всі типи заборгованостей продовжуватимуть скорочуватися в III-му кварталі.
- Хоча важливість високої ставки кредитів як перешкоди виробництву зменшилась, менеджери продовжують вважати кредити досить дорогими для своїх підприємств.

ЗАГАЛЬНІ ПОКАЗНИКИ

Діловий клімат

Керівники підприємств мають оптимістичні очікування щодо ділової активності протягом наступних 6 місяців. 41,6% очікують покращання ділового клімату, і тільки 15,1% вважають, що він погіршиться. Порівняно до III-го кварталу 2001 року (останній тур опитування) *індекс очікуваних змін ділового клімату* збільшився з 0,07 до 0,27. Разом із цим, керівники малих підприємств менш оптимістичні щодо позитивних змін, ніж їхні колеги з великих підприємств.

На протизвагу таким позитивним очікуванням, оцінка керівниками підприємств поточного ділового клімату залишається негативною. 36,3% респондентів вважають поточні умови ділового середовища поганими, і лише 8% мають протилежну точку зору.

Регуляторний клімат

Зафіксовано збільшення частки керівників підприємств, які вважають регуляторний клімат несприятливим. Так, порівняно до II-го кварталу 2001 року, частка керівників підприємств, які вважають несприятливий регуляторний клімат важливою перешкодою для виробництва, збільшилась майже вдвічі та досягнула 30%. Це, певною мірою, знаходиться у протиріччі з динамікою *індексу кількості інструкцій* та *індексу проблем з бухгалтерськими звітами*. Останні, починаючи з IV-го кварталу 2000, послідовно зменшуються. Очевидно, що ці показники не повністю відображають уявлення керівників підприємств про регуляторний клімат.

На регіональному рівні про найменші проблеми з бухгалтерською звітністю та найменшу кількість інструкцій звітували підприємства Харкова (обидва індекси дорівнюють 0,18). Найбільші значення індексів зафіксовані в Києві (0,29 та 0,52, відповідно). Для Львова ці показники дорівнюють, відповідно, 0,28 та 0,29, для Одеси — 0,15 та 0,23.

Клімат на ринку запозичень

На думку керівників підприємств, в II-му кварталі 2002 року готовність банків надавати як коротко-, так і довгострокові кредити збільшилась. Разом із цим, частка підприємств, керівники яких вважають, що можуть дозволити взяти позику, залишається низькою. Тобто, незважаючи на зменшення процентних ставок, яке відбувалося протягом минулого року, вартість кредитів, що пропонуються, залишається для підприємств завищеною.

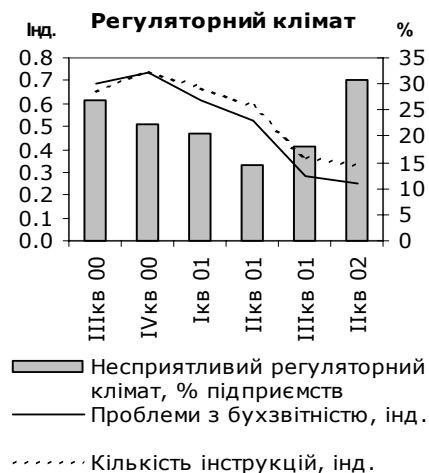
Квартальне опитування підприємств було розпочате в січні 1996. Починаючи з липня 2002 року опитування проводиться Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій

Панель з 300 підприємств обробної промисловості використовується для моніторингу оцінок та очікувань керівників підприємств щодо змін ділового середовища загалом та показників роботи підприємства зокрема

У цьому числі представлені результати опитування липня 2002:

Показники роботи в II-му кварталі 2002 року

Очікування на III-й та на III-й—IV-й квартали 2002 року

Інститут Економічних Досліджень та Політичних Консультацій
вул. Рейтарська 8/5-А, 01034 Київ
Тел. (+38044) 228-6342
Факс (+38044) 228-6336
E-mail: institute@ier.kiev.ua
http://www.ier.kiev.ua

Малі підприємства рідше за інші можуть дозволити собі брати кредити. Так, лише 17,5% керівників малих підприємств (до 50 працюючих) вказали, що можуть дозволити собі короткострокові кредити. В той же час, серед підприємств з чисельністю 250-500 працюючих 44,2% респондентів дотримуються такої думки, а в групі підприємств, де працює від 500 до 1000 осіб, вже 79,2% опитаних відзначили, що можуть дозволити собі короткострокові позики. Таким чином, однією із причин песимістичних очікувань керівників малих підприємств (про що йшлося вище) може бути низька доступність кредитів.

ПОКАЗНИКИ ВИРОБНИЦТВА

У II-му кварталі кількість підприємств, на яких збільшилося виробництво, перевищувала кількість фірм, де виробництво скоротилося. Це було зафіксовано в усіх галузях промисловості, за виключенням деревообробної та поліграфічної. Тобто зафіксовано додатне значення *індексу виробництва* (0,15), що свідчить про продовження росту виробництва в українському промисловому секторі. Але, значення індексу є меншим, ніж в II-му кварталі 2001, що вказує на скорочення темпів зростання.

Додатне значення *індексу очікуваних змін виробництва* (0,28) є більшим, ніж значення *індексу виробництва* II-го кварталу (див. вище), що свідчить про оптимістичність очікувань керівників підприємств. Але, слід зазначити, що зростання індексу зумовлено не збільшенням частки підприємств, які нарощуватимуть виробництво, а лише зменшенням кількості підприємств, які скорочуватимуть виробництво.

Індекс очікуваних змін в III-му кварталі є більшим, ніж *індекс виробництва* II-го кварталу для всіх галузей, за виключенням важкої та поліграфічної. Також, керівники великих підприємств мають оптимістичніші очікування, ніж менеджери малих.

Попит, реалізація, нові замовлення

Підприємства отримали в II-му кварталі більше нових замовлень, ніж в I-му, що й зафіксовано додатним значенням відповідного індексу (0,22). Це характерно для підприємств усіх галузей промисловості окрім поліграфічної (0,24). У III-му кварталі керівники підприємств очікують продовження збільшення кількості нових замовлень (0,28). Найвищий рівень очікувань в керівників підприємств деревообробної промисловості (0,57). Це відповідає високому значенню *індексу очікуваних змін реалізації* на III-й квартал (0,31).

Фактори, що стримують виробництво

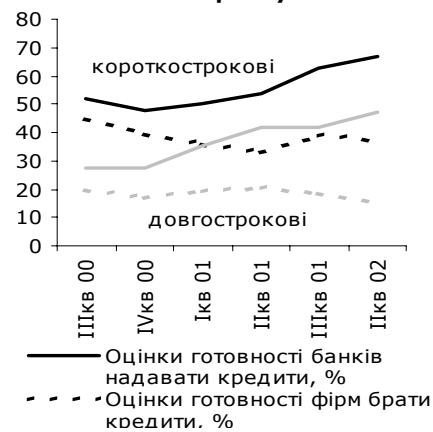
Брак обігових коштів, податковий тиск та недостатній попит залишилися трьома основними факторами, які керівники підприємств вибирали серед факторів, що стримують виробництво. Разом із цим, частота згадувань усіх трьох (особливо останніх двох) перешкод є меншою, ніж в III-му кварталі 2001. Загалом, частота згадувань 8 з 13 можливих перешкод зменшилась. Це вказує на певне покращання ділового клімату.

Найбільше скоротилась частота згадувань фактору "висока ставка кредитів" (-12,7 процентних пунктів). Це вказує на здешевлення банківських кредитів, яке, тим не менш, ще не призвело до зростання їх доступності (за ціною) для підприємств. Зокрема, підприємства промисловості будівельних матеріалів частіше за інших вказували на цю перешкоду (36,0%).

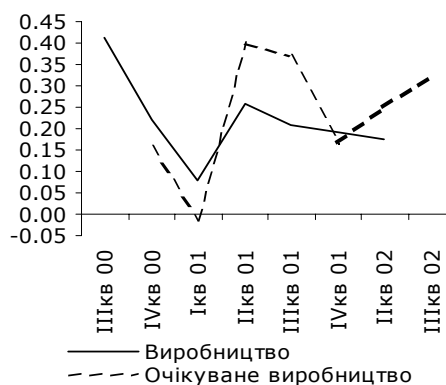
16,6% керівників підприємств продовжують скаржитися на брак кваліфікованих працівників. Ця проблема є найактуальнішою для підприємств деревообробної промисловості (30,4%) та машинобудування (23,3%).

20% респондентів вважають, що конкуренція з боку імпортової продукції є суттєвою перешкодою, яка стримує виробництво.

Клімат на ринку запозичень

Індекси виробництва

Фактори, що стримують виробництво

	II кв 01	III кв 01	II кв 02	II кв 02 vs III кв 01
Брак обігових коштів	63,8	69,4	66,6	-1,8
Податковий тиск	63,6	74,6	65,5	-9,1
Недостатній попит	55,2	61,5	54,1	-7,4
Несприятливий регуляторний клімат	13,4	18,2	30,7	+12,5
Висока ставка кредитів	31,0	36,8	24,1	-12,7
Конкуренція імпорту	14,5	15,8	19,0	+3,2
Відстала технологія	17,6	23,7	16,9	-6,8
Недостатньо кваліфікованих працівників	10,3	11,7	16,6	+4,9
Брак сировини та матеріалів	18,3	15,5	13,4	-2,1
Нестабільна політична ситуація	7,9	8,9	7,9	-1,0
Проблеми з енергопостачанням	4,5	11	4,5	-6,5
Недостатньо виробничих потужностей	2,4	1,4	3,1	+1,7
Нічого	2,8	4,8	7,9	+3,1

Найчастіше на це вказували керівники підприємств легкої промисловості (45,5%).

Завантаження виробничих потужностей

Динаміка *індексу завантаження виробничих потужностей* та *індексу очікуваних змін* цього показника майже співпадають з динамікою *індексу виробництва* та *індексу очікуваних змін виробництва* (див. вище). Частка підприємств, які мають забагато виробничих потужностей залишається високою (60,9%).

Запаси

Керівники підприємств вказали на скорочення запасів сировини та матеріалів. Відповідний індекс дорівнює $-0,16$. Це характерно для підприємств усіх галузей, окрім промисловості будівельних матеріалів (тут зафіксовано зростання запасів сировини та матеріалів). Нагадаємо, що в цій галузі *індекс виробництва* за II-й квартал мав найбільше значення. В наступному кварталі менеджери очікують на продовження зазначеної вище тенденції, про що свідчить від'ємне значення *індексу очікуваних змін запасів сировини та матеріалів* ($-0,12$); єдиним виключенням є підприємства харчової промисловості ($0,03$).

Протягом II-го кварталу запаси готової продукції продовжували скорочуватися (значення відповідного індексу $-0,12$). В III-му кварталі частка підприємств, на яких очікується скорочення запасів готової продукції, зростатиме далі (відповідний *індекс очікуваних змін* зменшився до $-0,25$). Це є відображенням загального оптимізму керівників підприємств щодо результатів роботи в III-му кварталі 2002 року.

Зайнятість

У II-му кварталі підприємства скоротили кількість реально працюючих та збільшили кількість працівників у вимушених відпустках. Хоча, слід зазначити, що останнє явище має набагато менше розповсюдження, ніж декілька років назад. Зараз, лише 28% опитаних підприємств вказали, що мають працівників у вимушених відпустках, тоді як наприкінці 1999 року таких було майже 66%.

Середній термін перебування у вимушеній відпустці становить 1,9 місяців, а на половині підприємств він не перевищує 2-х тижнів. Керівників підприємств очікують, що 32,4% працівників з тих, що знаходилися в липні в вимушених відпустках, повернуться до виробництва протягом наступних трьох місяців. Очевидно, що зараз підприємства частіше використовують вимушені відпустки як короткотерміновий захід для оптимізації собівартості виробництва.

Протягом наступного кварталу частка підприємств, де планують скоротити кількість людей в вимушених відпустках, і тих, де планують її збільшити, будуть приблизно однакові. Тобто подальшого зростання кількості працівників в вимушених відпустках не очікується.

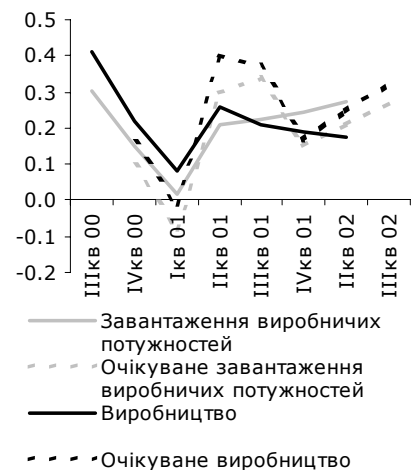
Підприємства продовжують відчувати труднощі під час пошуку працівників потрібної кваліфікації. Зазвичай це стосувалося пошуку кваліфікованих працівників. Але в II-му кварталі 2002 року, вперше з 1998 року, частка підприємств, які мають труднощі при пошуку працівників перевищила кількість тих, які не мають таких проблем, вже й у випадку з некваліфікованими робітниками.

ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ

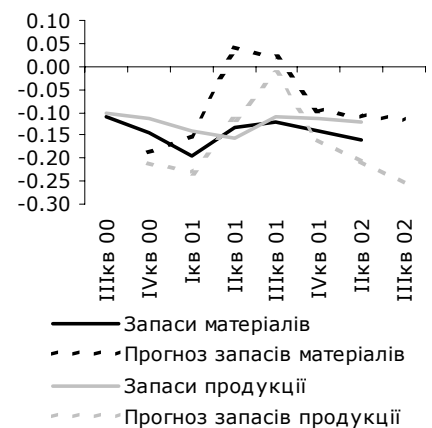
Ціни

У II-му кварталі 2002 року підприємства частіше купляли сировину та матеріали за цінами, які зросли порівняно до I-го кварталу 2002 року, ніж за тими, які скоротилися. І, відповідно, *індекс цін сировини та матеріалів* II-го кварталу 2002 року має

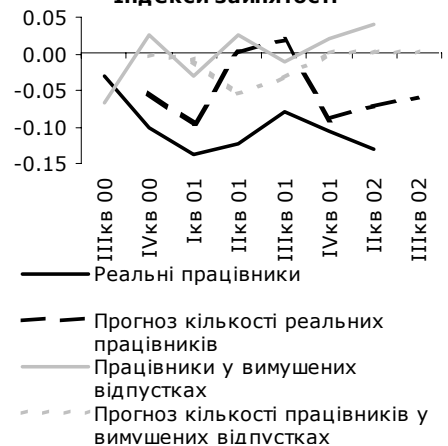
Індекси завантаження виробничих потужностей та Індекси виробництва

Індекси запасів

Індекси зайнятості

додатне значення (0,18). У III-му кварталі 77,5% керівників підприємств не очікують суттєвих змін цін на сировину та матеріали, значення *індексу очікуваних змін* залишиться додатнім (0,19). Це характерно для всіх галузей промисловості, за виключенням машинобудування (0,24) та легкої промисловості (0,25). В останніх кількостях керівників підприємств, які очікують зростання цін на сировину та матеріали, є більшою.

В II-му кварталі 80,9% підприємств не змінювали відпускні ціни. 10,1% респондентів зазначили, що ціни на їхню продукцію зросли, а 9,0% — вказали, що ціни зменшилися. Таким чином, *індекс відпускних цін* дорівнює 0. Це стосується всіх галузей промисловості, окрім харчової та деревообробної. Тут *індекс відпускних цін* має від'ємне значення — -0,15 та -0,04 відповідно.

У III-му кварталі керівники підприємств також не очікують суттєвих змін у цінах на власну продукцію. 87,8% з них не планують змінювати ціни на продукцію і лише 8,7% прогнозують, що відпускні ціни зростуть.

Прибутковість

Порівняно до минулих періодів не зафіксовано суттєвого зростання *індексу прибутковості*. І хоча майже третина опитаних повідомила про погіршення фінансових результатів у II-му кварталі порівняно до I-го (27,9%), кількість тих, хто повідомив про покращання фінансових результатів залишалася трохи більшою (33,8%). Таким чином, значення індексу було додатнім (0,06).

Очікування керівників підприємств щодо прибутковості в III-му кварталі оптимістичні. Разом із очікуваними зростанням виробництва та реалізації, *індекс очікуваних змін прибутковості* на III-й квартал також зростатиме (до 0,2).

Індекс очікуваних змін прибутковості суттєво відрізняється серед підприємств різних розмірів. Хоча, на відміну від *індексу очікуваних змін виробництва*, цей індекс не зростає зі збільшенням розміру підприємства. Він має найменше значення (0,11) для малих підприємств (до 50 осіб), а найбільше (0,24) — для середніх підприємств (50-250 чоловік). Для великих підприємств (більше 500 працюючих) значення цього індексу дорівнює 0,19.

Бартер

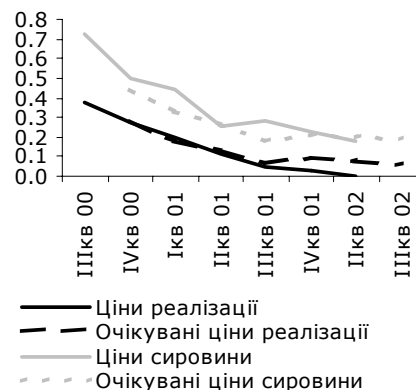
Близько третини підприємств (32,4%) використовували бартерні операції у II-му кварталі 2002 року, що є суттєво меншим за відповідний показник 2000 року (60,0%). У III-му кварталі 31,4% підприємств продовжуватимуть використовувати бартерні трансакції. Разом із цим, *індекс очікуваних змін бартеру* зменшився до -0,19 через зростання частки підприємств, де очікується скорочення обсягів бартеру.

Заборгованості

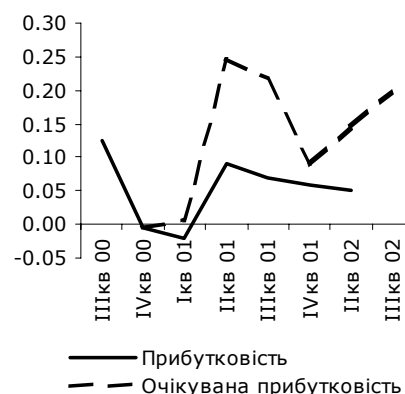
У II-му кварталі заборгованості усіх видів продовжували скорочуватися. Середній термін існування заборгованості із заробітної платні зменшився з 4 місяців (II-й квартал 2001 року) до 3,2 місяців (II-й квартал 2002 року). Протягом цього ж періоду, кількість підприємств, які звітували про існування такої заборгованості скоротилась з 40,0% до 26,5%. 26,2% підприємств мають податкову заборгованість, що на 6,0% менше порівняно до II-го кварталу 2001 року.

У III-му кварталі керівники підприємств надалі прогнозують продовження скорочення усіх заборгованостей. Для податкової заборгованості та заборгованості із заробітної плати це спричинено, як зменшенням кількості підприємств, де очікується зростанням заборгованостей, так і збільшенням кількості підприємств, менеджери яких планують скорочення заборгованостей. У випадку з дебіторською та кредиторською

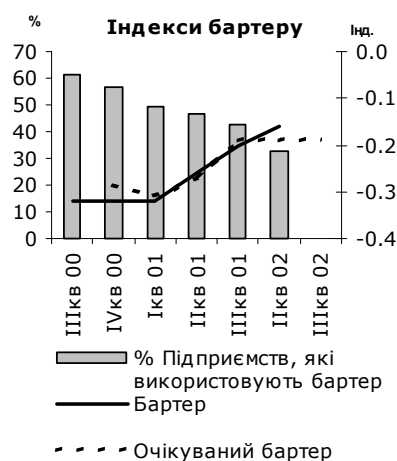
Індекси цін

Індекси прибутковості

Індекси бартеру

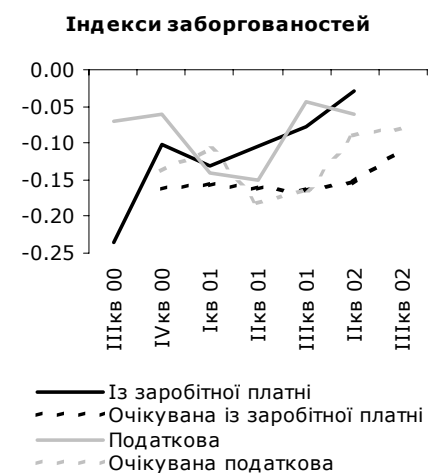
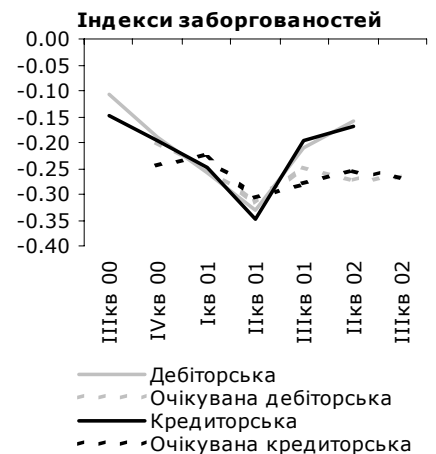
заборгованостями зменшуватиметься лише частка підприємств, де очікується зростання заборгованостей.

Додаток 1: Методологія

Всі індекси рахуються за єдиною методологією. Ми зараховуємо відповіді як +1, коли підприємство відповідає, що показник збільшився, 0 - якщо він не змінився і -1 - якщо зменшився. Наприклад, якщо 20 респондентів вказали на зростання виробництва, 50 респондентів звітували про його скорочення, і 30 зазначили, що все залишилося без змін, то відповідне значення індексу буде $-0,30$. Додатне (від'ємне) значення індексу означає, що частка підприємств, де, зросло виробництво є більшою (меншою), ніж кількість тих, де виробництво скоротилося. Кожний індекс більший за +0.09 або менший за -0,09, є статистично значущим і відрізняється від нуля з ймовірністю помилки 5%. За більш детальною інформацією про характеристики вибірки, структуру анкети, методологію обрахунку індексів та за повними даними дослідження звертайтеся kuziakiv@ier.kiev.ua.

Додаток 2: Характеристики вибірки

Кількість працюючих, %		Галузі промисловості, %	
Q2'02		Q2'02	
Менше 50	22.1	Важка ¹ промисловість	11.7
51 – 250	43.8	Машинобудування	25.2
251 – 500	14.8	Обробка деревини	7.9
501 – 1000	9.0	Будівельні матеріали	8.6
Більше 1000	10.3	Легка промисловість	11.4
Регіони, %		Харчова промисловість	23.4
Львів	25.9	Поліграфія	8.6
Київ	34.1	Інше	3.1
Харків	31.0		
Одеса	9.0		

¹ Важка промисловість включає в себе наступне: електроенергетика, хімічна та нафтохімічна промисловості, чорна та кольорова металургія